

HISTORIA

NOMS, COGNOMS
I POBLADORS A L'ORIOLA
MEDIEVAL

ESTUDI ANTROPONÍMIC
DELS REPARTIMENTS
ORIOOLANS, SEGLES XIII I XIV

SANTIAGO PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA

PUBLICACIONS
UNIVERSITAT D'ALACANT

Aquest llibre ha estat examinat i valorat per avaluadors aliens a la Universitat d'Alacant, amb la finalitat de garantir-ne la qualitat científica.

Publicacions de la Universitat d'Alacant
Campus de San Vicent s/n
03690 San Vicent del Raspeig
Publicaciones@ua.es
<http://publicaciones.ua.es>
Telèfon: 965903480

© Santiago Ponsoda López de Atalaya, 2013
© d'aquesta edició: Universitat d'Alacant

ISBN: 978-84-9717-222-6
Dipòsit legal: A 320-2013

Disseny de portada: candela ink
Correcció de proves: Josep Miquel Manzanaro (IIFV)
Composició: Pedro Ignacio Gregorio Urgel (IIFV)
Impressió i enquadernació: Estudios Gráficos Europeos, S.A.

UNIÓN DE EDITORIALES
UNIVERSITARIAS ESPAÑOLAS
www.une.es

Aquesta editorial és membre de la UNE, fet que garanteix la difusió i comercialització nacional i internacional de les seues publicacions.

Reservats tots els drets. Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, tret de les excepcions previstes per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar cap fragment d'aquesta obra.

A Patrícia
Als meus pares
Als meus nebots: Joan, Rocio i Jaume

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ	11
2. ANTROPONÍMIA I HISTÒRIA ALS REGNES DE VALÈNCIA I MÚRCIA	15
3. ESTUDI ANTROPONÍMIC DELS REPARTIMENTS ORIOLANS	23
4. ANNEXIÓ CRISTIANA I COLONITZACIÓ D'ORIOLA	33
4.1 L'ANNEXIÓ A CASTELLA	33
4.2 LA REVOLTA MUDÈJAR	36
4.3 LES ASPIRACIONS CATALANO-ARAGONESES SOBRE MÚRCIA I LA INCORPORACIÓ A LA CORONA D'ARAGÓ	39
4.4 LA COLONITZACIÓ D'ORIOLA	42
4.4.1 <i>Els primers moments del procés colonitzador després de l'annexió cristiana</i>	44
4.4.2 <i>La colonització d'Oriola després de la revolta mudèjar</i>	45
5. ELS SISTEMES ANTROPONÍMICS	53
5.1 ELS SISTEMES D'IDENTIFICACIÓ ABANS DE LA "REVOLUCIÓ ANTROPONÍMICA"	53
5.2 LA "REVOLUCIÓ ANTROPONÍMICA"	54
5.2.1 <i>El sistema antroponímic català</i>	56
5.2.2 <i>El sistema antroponímic aragonès</i>	58
5.2.3 <i>El sistema antroponímic castellà</i>	60
5.2.4 <i>El sistema antroponímic navarrès</i>	62
5.2.5 <i>El sistema antroponímic occità</i>	63
5.2.6 <i>L'antroponímia femenina</i>	65

6. ANTROPONÍMIA MASCULINA: NOMS I COGNOMS DELS COLONITZADORS	69
6.1 ELS COLONS D'ORIGEN CATALÀ	69
6.1.1 Els sistemes d'identificació	69
6.1.2 Els noms	76
6.2 ELS COLONS D'ORIGEN ARAGONÈS	79
6.2.1 Els sistemes d'identificació	79
6.2.2 Els noms	83
6.3 ELS COLONS D'ORIGEN CASTELLÀ	85
6.3.1 Els sistemes d'identificació	85
6.3.2 Els noms	89
6.4 ELS COLONS D'ORIGEN VALENCIÀ, NAVARRÈS, BALEAR I EUROPEU	91
6.4.1 Els sistemes d'identificació	91
6.4.2 Els noms	94
6.5 ELS INDEFINITS	97
6.5.1 Els colons d'origen aragonès, castellà o navarrès	97
6.5.1.1 Els sistemes d'identificació	97
6.5.1.2 Els noms	103
6.5.2 Els colons d'origen aragonès, castellà o català	105
6.5.2.1 Els sistemes d'identificació	105
6.5.2.2 Els noms	108
6.5.3 Els colons d'origen aragonès o català	109
6.5.3.1 Els sistemes d'identificació	109
6.5.3.2 Els noms	112
6.6 ELS DESCONEGUTS	114
6.6.1 Els sistemes d'identificació	114
6.6.2 Els noms	117
7. DADES GLOBALES DELS COLONS MASCULINS	119
8. ANTROPONÍMIA FEMENINA: NOMS I COGNOMS DE LES COLONITZADORES	127
8.1 ELS SISTEMES D'IDENTIFICACIÓ	127
8.2 ELS NOMS FEMENINS	131
9. CONCLUSIONS	135
10. ANNEX DOCUMENTAL	145
11. BIBLIOGRAFIA	241

1. INTRODUCCIÓ*

Els repartiments medievals conservats per als diferents territoris espanyols han suposat des de fa molt de temps una font a la qual molts historiadors s'han aproximat amb atenció i deteniment per la valuosa informació que proporcionen. El contingut que s'inclou en ells ha permès un millor coneixement del procés de colonització feudal que es va dur a terme en els regnes cristians peninsulars a mesura que aquests conquerien dominis als musulmans. Així doncs, són moltes les investigacions que s'han centrat en aquest procés des de diverses perspectives. Seria llarg, i no és l'objecte d'aquest llibre donar una relació de les diferents obres publicades al respecte, però sí que podríem assenyalar que els repartiments han sigut abordats des de diverses perspectives. En aquest sentit les dades que proporcionen han permès dur a terme treballs referents a aspectes tant demogràfics com econòmics o socials, per citar-ne alguns.

Una de les principals línies d'investigació, la de la qüestió del poblament de les noves contrades peninsulars guanyades al poder islàmic, ha generat nombrosos estudis dins de la historiografia medieval. D'aquesta manera s'han tractat diferents elements com per exemple els models de distribució

(*) El present llibre s'ha realitzat dins de les tasques desenvolupades com a becari d'investigació de la Generalitat Valenciana en el seu programa de formació de personal investigador. L'origen del mateix es troba en el treball realitzat per a l'obtenció del Diploma d'Estudis Avançats que porta per títol "Estudi antroponímic del llibre del repartiment d'Oriola", dirigit pel professor José Vicente Cabezuelo Pliego i defensat a la Universitat d'Alacant al novembre de 2008, el qual va obtenir la màxima qualificació. Per aquest motiu voldria agrair a diverses persones el fet d'haver-me aconsellat i haver-me facilitat la feina en tot moment. Així, sols tinc paraules d'agraïment cap als professors de l'Àrea d'Història Medieval de la Universitat d'Alacant José Vicente Cabezuelo Pliego, Juan Leonardo Soler Milla, Juan Antonio Barrio, José Hinojosa Montalvo i Miguel Ángel González, així com al professor Vicent Martines, responsable del projecte en el qual he desenvolupat la meua tasca, i als meus companys de beca Hector Garcia i Célia Sancho. A Xavier Casero per les seues correccions. Finalment, no voldria deixar de manifestar el meu agraïment a altres persones que han estat amb mi durant tota la feina recolzant-me i ajudant-me en tot moment: Joan, Nèstor, Sandra, Luismi, Mamen, David, Macarena i Kike, a tots gràcies.

de terres, les fases d'ocupació, l'aparició de nuclis de població i, per descomptat, l'origen tant social com territorial de les gents que s'assentaren als espais annexionats. L'existència de documents on es registren els repartiments de propietats ha permès, en la majoria dels casos en què s'han conservat, obtenir llistats nominals d'individus que han donat peu a poder rastrear mitjançant els seus noms i cognoms quin era el territori de procedència d'aquests colons¹.

Per al cas d'Oriola, objecte del nostre treball, la conservació dels documents on es recullen les distribucions de terres i els beneficiaris d'aquestes ha donat lloc al fet que diversos autors hagen tocat aquest assumpte des de fa dècades. Així, hi ha diverses publicacions que se centren a conèixer l'origen dels pobladors cristians que s'instal·laren en aquesta localitat entre mitjan segle XIII i començaments del segle XIV². En aquest sentit, el llibre que presentem a continuació té com a objectiu central tornar a revisar l'origen dels colons que apareixen als llistats dels repartiments. La nostra tasca no suposa, per tant, cap novetat quant al tema d'estudi. Tot i això, dues són les motivacions que ens han mogut a submergir-nos en els repartiments oriolans. Per una banda, una de les justificacions d'aquest treball la donen els historiadors Torres Fontes i Veas Arteseros, autors d'un dels treballs sobre aquest tema. Segons conclouen aquests investigadors, l'alt nombre d'individus l'origen del qual és indeterminat fa necessari un estudi més detallat amb l'objectiu d'intentar establir amb una major precisió la procedència dels nous pobladors³. L'altre aspecte és l'aparició d'una nova distribució de terres, de la qual es tenien notícies gràcies als Annals de mossèn Pedro Bellot, però que encara no s'havia trobat⁴. Aquest repartiment, del qual parlarem amb més deteniment en altre dels apartats del llibre, va tenir lloc en 1330, ja sota sobirania aragonesa, i va ser donat a conèixer recentment pel professor J. A. Barrio Barrio⁵. Aquesta nova troballa ha suposat ampliar el conjunt d'individus subjectes d'anàlisi, al temps que ens ha permès projectar una visió més apro-

1. Alguns treballs d'aquest tipus són *Els fundadors del Regne de València*, València, 1999, d'E. Guinot Rodríguez, i *El Repartimiento de Lorca*, Múrcia, 1994, de J. Torres Fontes, per posar alguns exemples.

2. J. Torres Fontes i F. Veas Arteseros, "La procedencia de los repobladores en el repartimiento de Orihuela" en *Miscelánea Medieval Murciana*, XIII, Múrcia, 1986, pàg. 13-27. E. Guinot Rodríguez, *Op. cit.*

3. J. Torres Fontes i F. Veas Arteseros, *Op. Cit.* pàg. 27.

4. P. Bellot, *Anales de Orihuela (siglos XIV-XVI)*, Múrcia, 2001, pàg. 14.

5. J. A. Barrio Barrio, "Un repartimiento inédito, el repartimiento de Orihuela de 1330" dins de *VI Estudios de Frontera. Población y poblamiento. Homenaje a Manuel González Jiménez*. Jaén, 2006, pàg. 79-92.

fundida de la imatge global que va suposar la colonització de les contrades oriolanes.

Així doncs, aquests dos factors ens ha fet tornar sobre un aspecte, si més no, de gran interès, amb l'objectiu no només d'esbrinar la procedència dels primers colons cristians d'Oriola, sinó també amb el propòsit de conèixer quins eren els seus patrons de denominació i clarificar, el màxim possible, els aspectes referents a la llengua predominant de la població. Característiques aquestes d'una colonització que a Oriola va tenir uns elements que la singularitzaren en comparació amb altres territoris, si tenim en compte les dues unitats polítiques a les quals va pertànyer després de l'annexió: el Regne de Múrcia i el de València.

2. ANTROPONÍMIA I HISTÒRIA ALS REGNES DE VALÈNCIA I MÚRCIA

L'antroponímia aplicada a les investigacions ha esdevingut una eina molt important per a l'historiador. Aquesta afirmació se sustenta en el fet que l'estudi dels noms de persona i la seua evolució s'han convertit en un instrument bàsic a l'hora d'entendre diversos processos històrics⁶. Així, fenòmens com la cristianització, les migracions, les relacions camp-ciutat, els grups socials i les estructures familiars o la conformació d'àrees culturals... tenen en l'antroponímia una via d'aproximació al seu coneixement i comprensió.

Sembla evident, per tant, que la Història es pot aprofitar d'una disciplina de caràcter lingüístic com és l'antroponímia, però concretament en què? En primer lloc la identificació dels individus; posar nom a milers d'homes i dones que moltes vegades quedaven en l'anonimat a causa d'una historiografia que en molts casos s'ha centrat només en els grans personatges. En aquest sentit, cal assenyalar que aquesta individualització comporta la possibilitat de poder establir relacions no sols de tipus familiar sinó fins i tot de caire social⁷.

6. P. Martínez Sopena (coord.), *Antroponímia y sociedad. Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*. Valladolid, 1995, pàg. 11. Aquesta obra és el resultat d'un projecte comú on van intervenir diversos investigadors, amb l'objectiu de conèixer i establir quins eren els sistemes antroponímics en els diferents regnes cristians. La importància radica, al meu entendre en dues qüestions, la primera en l'àmbit territorial que abraça cadascun dels treballs, que va des de Galícia fins Catalunya, passant per Cantàbria, Navarra i Aragó, entre altres. Les investigacions per tant se centren en regions que durant el procés colonitzador foren l'origen de la majoria dels nous pobladors que temps després es van dirigir cap al sud per a establir-se, transportant els seus sistemes antroponímics. L'altre aspecte és la metodologia utilitzada, ja que es va establir una mateixa línia de treball en la qual es van utilitzar procediments comuns i que va donar lloc a una uniformitat a l'hora de treballar que es pot aplicar a altres investigacions del mateix tipus i que, per considerar-la idònia, he tractat de seguir al llarg del present treball.

7. Un exemple de l'aprofitament de l'onomàstica aplicada als estudis medievals de caire social i familiar el representa l'obra de M. I. Falcón Pérez, *Los infanzones de Aragón en la*

cas fan referència a topònims que podem trobar tant a Aragó com a Catalunya, i que, davant la manca d'un altre tipus d'informació proporcionada per les fonts, ens ha conduït a incloure'ls dins d'aquest apartat:

<i>Aguilar</i>	<i>Cerver</i>	<i>Grau</i>	
<i>Aguiló</i>	<i>Cubell</i>	<i>Mirambell</i>	<i>Noguera</i>
<i>Arcs, Arcos</i>	<i>Falls</i>	<i>Mont Falcon</i>	<i>Roda</i>
<i>Castellar</i>	<i>Figuerola</i>	<i>Mora</i>	<i>Tamarit</i>
<i>Castellnou</i>			<i>Vilalba</i>

Els oficis també proporcionen una alta quantitat de pobladors per a aquest conjunt poblacional, ja que hem constatat la presència de 41 individus amb cognoms pertanyents a aquesta tipologia:

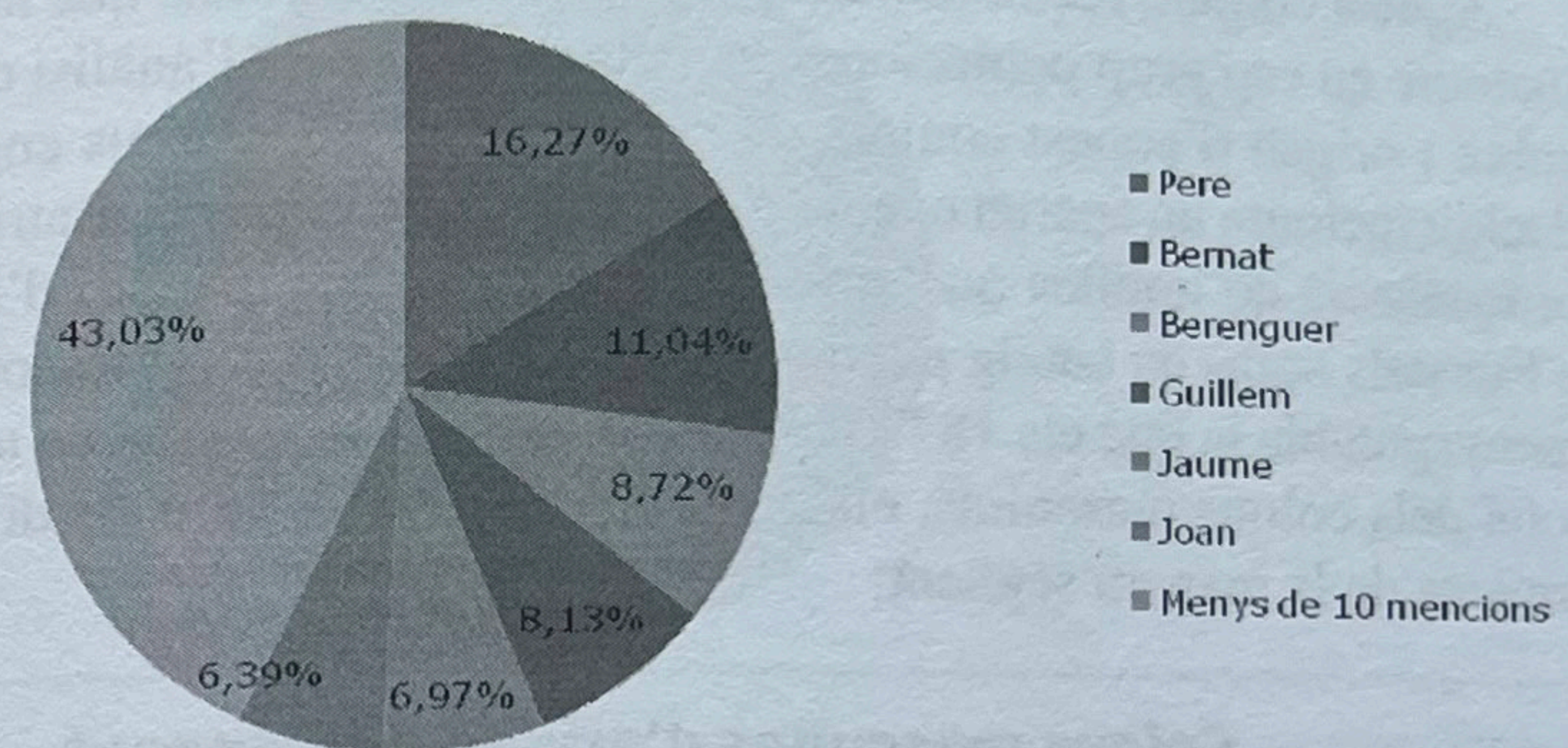
<i>Abat</i>	<i>Escrivà</i>	<i>Guarda</i>	<i>Sartre</i>
<i>Ballester</i>	<i>Escuder</i>	<i>Maestre</i>	<i>Teixidor</i>
<i>Barber</i>	<i>Ferrer</i>		

La resta de cognoms inclosos en altres tipologies és molt feble, ja que per a la categoria de malnoms tan sols tenim tres registres amb dos formes, Laxar i Loberon, mentre que per als complexos només comptem amb dues entrades: Ferrer de les Aradres i Berenguer Zolmella.

6.5.3.2. Els noms

Els noms personals analitzats dins d'aquest conjunt sumen un total de 172 casos, una xifra aquesta que es correspon amb un 85,14% dels individus enregistrats. Cal dir que en aquest cas, a l'igual que succeeix en els altres grup poblacionals inclosos dins d'aquest apartat, els noms majoritaris coincideixen en molts casos amb els que ocupen els primers llocs entre els colons arribats tant des de Catalunya com des d'Aragó.

Noms dels colons procedents d'Aragó o Catalunya

Entre els noms amb un ús més estès trobem sis noms que superen les 10 entrades. Aquest és el cas de¹⁵⁵:

<i>Pere</i> , 28	<i>Berenguer</i> , 15	<i>Jaume</i> , 12
<i>Bernat</i> , 19	<i>Guillem</i> , 14	<i>Joan</i> , 11

Seguidament, trobem un conjunt que inclou 34 noms i que sumen un total de 73 individus¹⁵⁶:

<i>Domingo</i> , 9	<i>Martí</i> , 2	<i>Castelló</i>	<i>Just</i>
<i>Bertomeu</i> , 9	<i>Vicent</i> , 2	<i>Climente</i>	<i>Marcho</i>
<i>Ramon</i> , 7	<i>Andreu</i>	<i>Enego</i>	<i>Mingot</i>
<i>Mateu</i> , 7	<i>Antoni</i>	<i>Esteve</i>	<i>Rodrigo</i>
<i>Vidal</i> , 5	<i>Arnaldet</i>	<i>Ferrando</i>	<i>Sans</i>
<i>Miguel</i> , 4	<i>Balaguer</i>	<i>Ferrer</i>	<i>Simon</i>
<i>Borràs</i> , 2	<i>Barberà</i>	<i>Gil</i>	<i>Tomàs</i>
<i>Francesc</i> , 2	<i>Beltran</i>	<i>Guerau</i>	<i>Ibanyes</i>
<i>Garcia</i> , 2	<i>Beneyto</i>		

155. Aquí també trobem altres variants: *Pero*, *Guillermo* i *Jayme*

156. Dins d'aquest conjunt s'inclouen a més: *Barthomeu*, *Bartholome*, *Bartholomeu*, *Francisco*, *Matheo Miquel* i *Martín*.

HISTORIA

NOMS, COGNOMS I POBLADORS A L'ORIOLA MEDIEVAL ESTUDI ANTROPONÍMIC DELS REPARTIMENTS ORIOLANS, SEGLES XIII I XIV

El present llibre analitza des d'un punt de vista antropològic els diferents repartiments de terres que tingueren lloc a Oriola després de l'annexió cristiana de la localitat des de mitjan del segle XIII fins començaments del segle XIV. L'objectiu del treball no es altre que conèixer els diferents sistemes d'identificació que feien servir els colons que s'establiren al territori oriolà, al temps que s'ha tractat d'identificar, en la mida en què ha sigut possible, l'origen territorial des individus que apareixen als llistats que recullen les diverses distribucions de terres durant el període esmentat.

Santiago Ponsoda López de Atalaya és llicenciat en Història per la Universitat d'Alacant. Com a becari predoctoral de dita universitat ha desenvolupat, a més, altres línies d'investigació com la noblesa al sud valencià a finals de l'edat mitjana i l'enfrontament bèl·lic entre Castella i Aragó a començaments del segle XV.

9 788497 172226

<http://publicaciones.ua.es>

PUBLICACIONES
UNIVERSITAT D'ALACANT